

1911

JEZIKOSLOVLJE

13.3 (2012)

JEZIKOSLOVLJE

13.3 (2012)

UDK 811.163.42(05)

ISSN 1331-7202

GLAVNI UREDNIK - EDITOR-IN-CHIEF - CHEFREDAKTEUR

Mario Brdar

UREDNIŠTVO - EDITORIAL BOARD - REDAKTION

Branimir Belaj
(Osijek)

Wayles Browne
(Ithaca)

Loretana Farkaš
(Osijek)

Hans Jürgen Heringer
(Augsburg)

Vladimir Karabalić
(Osijek)

Zoltán Kövecses
(Budapest)

Branko Kuna
(Osijek)

Milan Mihaljević
(Zagreb)

Marija Omazić
(Osijek)

Klaus-Uwe Panther
(Hamburg)

Višnja Pavičić Takač
(Osijek)

Ana Pintarić
(Osijek)

Mojca Pecman
(Paris)

Ljiljana Šarić
(Oslo)

Milena Žic Fuchs
(Zagreb)

TAJNIŠTVO - EDITORIAL SECRETARIES - REDAKTIONSSASSISTENZ

Tanja Gradečak-Erdeljić

Gabrijela Buljan
(Osijek)

Goran Tanacković Faletar

OSIJEK

UREDNIČKI SAVJET
BOARD OF CONSULTING EDITORS
WISSENSCHAFTLICHER BEIRAT

Vilmos Ágel (Kassel)	Ferenc Kiefer (Budapest)
Johan van der Auwera (Antwerp)	Katalin É. Kiss (Budapest)
Antonio Barcelona Sanchez (Córdoba)	Ronald W. Langacker (San Diego)
Michael Barlow (Auckland)	Elisabeth Leiss (München)
Douglas Biber (Flagstaff)	Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (Łódź)
Frank Brisard (Antwerp)	Lachlan Mackenzie (Lisbon/Amsterdam)
Bernard Comrie (Leipzig)	Christian Mair (Freiburg)
Dmitrij Dobrovolskij (Moskva)	Jan Nuyts (Antwerp)
Adele Goldberg (Princeton)	István Nyomárkay (Budapest)
Susanne Göpferich (Graz)	Ingo Plag (Siegen)
Elżbieta Górska (Warszawa)	Frans Plank (Konstanz)
Jadranka Gvozdanović (Heidelberg)	Günter Radden (Hamburg)
Hubert Haider (Salzburg)	Gerhard Ressel (Trier)
Peter Harder (København)	Francisco J. Ruiz de Mendoza (Logroño)
Martin Haspelmath (Leipzig)	Mark Sebba (Lancaster)
Regina Hessky (Budapest)	Ken-ichi Seto (Osaka)
Laura Janda (Chapel Hill/Oslo)	Dan I. Slobin (Berkeley)
Dunja Jutronić (Maribor)	Elżbieta Tabakowska (Krakow)
Damir Kalogjera (Zagreb)	Linda Thornburg (Hamburg)
Francis Katamba (Lancaster)	Jef Verschueren (Antwerp)
Suzanne Kemmer (Houston)	Li Wei (Newcastle)

SADRŽAJ – TABLE OF CONTENTS – INHALTSVERZEICHNIS

13.3 (2012)

ČLANCI – ARTICLES – ARTIKEL

AMIN KARIMNIA – AKBAR AFGHARI

On apologizing in Persian: A socio-cultural inquiry
697-734

TEODOR PETRIČ

Experimentelle Studie zum Verständnis des bestimmten Artikels im Deutschen als Fremdsprache
735-756

ALJA LIPAVIC OŠTIR - MIHAELA KOLETNIK

Substantivartikel im Slowenischen: Varianten, Verwendung und Entstehung
757-783

MATEJA ŽAVSKI-BAHČ

Überlegungen zum mentalen Lexikon im DaF-Unterricht oder wie *Oktoberfest* zum *Festival im Oktober* wird
785-806

SANJA ŠKIFIĆ - EMILIJA MUSTAPIĆ

Anglizmi i hrvatsko računalno nazivlje kroz prizmu jezičnoga konflikta i jezične ideologije
809-839

BRANKA BARČOT

Frazemi s pojedinim metalima kao komponentom
u hrvatskom, ruskom i njemačkom jeziku
841-865

PRIKAZI KNJIGA – BOOK REVIEWS – BUCHBESPRECHUNGEN

LJILJANA ŠARIĆ

Jerzy Bartmiński, 2009. *Aspects of cognitive ethnolinguistics*. Ed. by Jörg Zinken
867-875

GABRIJELA BULJAN

Mario Brdar, Ida Raffaelli, Milena Žic Fuchs, eds. 2012. *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*
876-893

DOMAGOJ KOSTANJEVAC

Branko Kuna, 2012. *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*
894-899

ZAHVALA – ACKNOWLEDGMENTS - DANKSAGUNG

901

UPUTE ZA AUTORE – GUIDELINES FOR AUTHORS – HINWEISE FÜR AUTOREN

903-911

UDK 811.163.42'373.7
811.161.1'373.7
811.112.2'373.7
Izvorni znanstveni članak
Primljen 15.02. 2012.
Prihvaćen za tisak 26.09. 2012.

Branka Barčot
Sveučilište u Zagrebu

Frazemi s pojedinim metalima kao komponentom u hrvatskom, ruskom i njemačkom jeziku

Predmet su ovoga rada hrvatski, ruski i njemački frazemi s pojedinim metalima kao komponentom. Metali su najrasprostranjenija skupina kemijskih elemenata u prirodi, ali i najrasprostranjenija vrsta materijala koje su razne civilizacije upotrebljavale tijekom povijesti. Unatoč tome u frazeologiji se triju proučavanih jezika kao komponente pojavljuju samo sljedeći metali: *zlato*, *željezo*, *živa*, *olovo* i *srebro*. Cilj je ovoga rada pokazati u kojoj je mjeri simbolika navedenih metala utjecala na stvaranje frazeološkog značenja, a potom ispitati postoje li semantički ekvivalentni frazemi s navedenim komponentama u hrvatskom, ruskom i njemačkom. Kroz primjere upotrebe prikupljenih frazema u kontekstu ukazuje se na sličnosti i razlike njihovoga značenja u trima jezicima. Analizom prikupljenog frazeološkog korpusa u jezičnom trokutu pokušat će se dati odgovor na pitanje u kojoj se mjeri osobitosti nacionalnih kultura podudaraju, a u kojoj se razlikuju.

Cljučne riječi: hrvatska frazeologija; ruska frazeologija; njemačka frazeologija; metali kao frazeološka komponenta; frazeološki ekvivalenti.

1. Uvod

Frazeologija je jezikoslovnna disciplina koja vjerojatno najbolje otkriva način razmišljanja i percipiranja životne stvarnosti različitih jezičnih zajednica. Cilj je ovoga rada analizirati hrvatske, ruske i njemačke frazeme s komponentom sa značenjem pojedinih metala. Metali ili kovine su kemijski elementi poznati kao dobri vodiči električne struje. Osim ovoga glavnog svojstva, objedinjuju ih i

sljedeća opća svojstva: karakteristični metalni sjaj, sposobnost reflektiranja svjetlosti s površine i neprozirnost. Većina se metala može dobro kovati i istezati. Na sobnoj su temperaturi u čvrstom agregatnom stanju. Mogu se upotrebljavati u čistom stanju, ali se češće miješaju s drugim metalima i nemetalima u legure. Iako čine gotovo dvije trećine svih elemenata u prirodi pa i u periodnom sustavu elemenata, kao komponente u frazemima pojavljuju se samo sljedeći metali: *zlato*, *željezo*, *živa*, *olovo* i *srebro*.¹ Budući da su nabrojane komponente podređene u odnosu na nadređeni pojam „metal“, riječ je o hiponimsko-hiperonimskom odnosu pri čemu je komponenta analiziranog frazema hiponim, a pojam „metal“ njezin hiperonim.² Namjera je u ovome radu najprije pokazati kakvo je frazeološko značenje prikupljenih frazema u svakome od tri proučavana jezika, te analizirati ulogu leksičkog značenja i simbolike komponenata *zlato*, *željezo*, *živa*, *olovo* i *srebro* u formiranju tog frazeološkog značenja, a potom ispitati postoje li semantički ekvivalentni frazemi s navedenim komponentama u hrvatskom, ruskom i njemačkom. Značenje se ovdje shvaća kao integralni dio čovjekovih kognitivnih sposobnosti te se promatra kao odnos leksema, leksičkog koncepta i denotata u sprezi sa znanjem o svijetu, tj. enciklopedijskim znanjem (više o odnosu rječničkog i enciklopedijskog znanja vidi Žic-Fuchs 1991: 75–86). Prema Žic-Fuchs znanje o svijetu ili konceptualna struktura je mentalno procesiranje svega što nas okružuje, svega što percipiramo i doživljavamo. U okvirima kognitivne gramatike (usp. Taylor 2002: 124–125) sve su jezične jedinice (semantičke, fonološke i simboličke) ustrojene na temelju odnosa sheme i varijante. Zapravo se radi o vertikalnim odnosima između superordiniranih shematičnih jedinica i specifičnijih subordiniranih jedinica, tj. oprimjerenja. Shematične i specifične jezične jedinice načelno odgovaraju tradicionalnim pojmovima hiperonima i hiponima. Budući da se ovdje značenje promatra iz kognitivnolingvističke perspektive, nadalje će se u tekstu koristiti pojmovi shema³ i oprimjerenje. U tom smislu pojam „metal“ u ovom radu predstavlja shemu, a zlato, željezo, živa, olovo i srebro su oprimjerenja.

Još od W. von Humboldta te E. Sapira poznato je kako svaki jezik analizira iskustvo vanjskog svijeta na jedinstven način. Na tragu Whorfove izjave da je lingvistika zapravo potraga za značenjem, u ovome se radu traži odgovor na pi-

¹ Zbog ograničenosti prostora u okviru ovoga rada ne ulaze hrvatski, ruski i njemački frazemi s pridjevskom komponentom nastalom od navedenih metala, tj. frazemi s komponentom *zlatni*, *željezni*, *olovni* i *srebrni*.

² Ovaj se hiperonim u analiziranom frazeološkom korpusu ne pojavljuje kao komponenta.

³ *Shema* predstavlja visoku razinu apstrakcije, odnosno apstraktnu objedinjenost cijele kategorije te mora biti kompatibilna sa svim članovima.

tanje koliko se razlikuju ili koliko su slične konceptualizacija i konstruiranje značenja u frazemima s komponentom koja pripada shemi metala u dvama slavenskim jezicima i jednom germanskom, tj. u hrvatskom, ruskom i njemačkom.

2. O prikupljenom korpusu frazema s pojedinim metalima kao komponentom

U analizirani su korpus ušli hrvatski, ruski i njemački frazemi u užem smislu⁴ s komponentama *zlato*, *željezo*, *živa*, *olovo* i *srebro* iz dostupnih nam jednojezičnih hrvatskih, ruskih i njemačkih frazeoloških i općih rječnika, te iz dvojezičnih frazeoloških rječnika s hrvatskim kao polaznim jezikom. Budući da je ovdje riječ o frazeologiji u užem smislu, poslovične strukture (*govor je srebro, a šutnja je zlato; слово – серебро, а молчание – золото; Reden ist Silber, Schweigen ist Gold; željezo se kuje dok je vruće; куї железо, пока горячо; man muss Eisen schmieden, solange es heiß ist; Morgenstunde hat Gold im Munde; Morgenstunde hat Blei im Hintern (Arsch)*) nisu uvrštene u promatrani korpus. Selekcija frazeološke građe učinjena je i u pogledu suvremenosti korpusa. Ukoliko je provjerom na mrežnim stranicama uočena slaba uporabna čestotnost pojedinih frazema pronađenih u ekscerpiranim rječnicima, oni su isključeni iz korpusa. Frazeološka se građa oslanja na rječnike standardnoga hrvatskog, ruskog i njemačkog jezika. Stoga su frazemi s komponentom sa značenjem pojedinih metala iz mjesnih govora izostavljeni (npr. frazem iz mjesnog govora Vrbovskoga⁵ *biti kej živo srebro*).

U ovom će se radu prikupljeni frazemi najprije pridruživati tematsko-značenjskim područjima unutar kojih se ostvaruju. Prikazat će se simbolika zlata, željeza, žive, olova i srebra budući da su upravo ta konkretna znanja o oprimjerenjima sheme metala i njihova konotativna značenja bila impuls za stvaranje frazeološkog značenja. Primjerima upotrebe prikupljenih frazema u kontekstu istaknut će se sličnosti i razlike njihovoga značenja u trima jezicima. Riječ će biti i o stupnju desemantizacije prikupljenog frazeološkog korpusa u trima jezicima. Posebno mjesto u radu svakako zauzima konceptualna analiza jer je veoma

⁴ *Frazeologija u užem smislu* ili *uža frazeologija* obuhvaća frazeme sa snažnom ekspresivnošću i konotativnim značenjem (najčešće negativnim). Ti frazemi mogu biti potpuno ili djelomično desemantizirani. S druge strane, *frazeologija u širem smislu* ili *šira frazeologija* obuhvaća ustaljene izraze za koje nije karakteristična potpuna desemantizacija, slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje (usp. Fink-Arsovski 2002: 7).

⁵ Usp. Matešić (2006: 52).

zahvalna za prikazivanje značenja. Iz perspektive kognitivne semantike značenje neke riječi predstavlja ideju, mentalni sadržaj, odnosno koncept o stvari na koju se riječ odnosi. Govornik ima koncept o određenoj izvanjezičnoj stvari, tj. referentu. Imati koncept o nečemu znači poznavati stvar na koju se koncept odnosi. Frazemi su pogodni za stvaranje koncepata jer se oni tematski odnosno konceptualno grupiraju dajući tako priliku za analizu semantičkih taloga na bazi kojih je formirano frazeološko značenje, a u određeni se koncept mogu uključiti frazemi različitih kategorijalnih značenja i različitih strukturnih tipova (usp. Fink-Arsovski 2002: 37).

3. Pridruživanje prikupljenih frazema njihovim tematsko-značenjskim područjima

Konceptualnom su analizom obuhvaćeni svi frazemi promatranog korpusa, odnosno ukupno 53 frazema⁶ (19 iz hrvatskog jezika, 11 iz ruskog i 23 iz njemačkog). Koncepti u koje su grupirani frazemi mogu se podijeliti u tri osnovne skupine: 1. FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA ČOVJEKA, 2. FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA PREDMET, 3. FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA APSTRAK-TNI POJAM. Svaki od navedena tri konceptualna grozda obuhvaća skupinu deskriptora. Metodom semantičke dekompozicije frazemima se pridružuju deskriptori, tj. obilježja koja predstavljaju odnose sličnosti (usp. Dobrovol'skij 1995: 90-106).

Deskriptore se prve skupine FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA ČOVJEKA može dalje podijeliti na sljedeće podskupine:

1. ČOVJEKOVE OSOBINE:
vjernost, čestitost/moralnost, dobrota/humanost, osoba od neprocjenjive vrijednosti, starost/osjećaj odbačenosti, osoba s manama, živahnost/nemir;
2. ČOVJEKOVA STANJA:
težina kao posljedica umora ili bolesti, tromost;
3. ČOVJEKOVE (NE)AKTIVNOSTI:
šutnja, vježbanje/treniranje, iskorjenjivanje/uništavanje *čega*, odbacivanje *ko-ga*, *čega*, kočenje, pružanje otpora i dobro zarađivanje.

⁶ Ovaj rad ne pretendira u potpunosti popisati frazeme s navedenim komponentama na hrvatskom, ruskom i njemačkom jeziku te ostavlja mogućnost da neki frazemi nisu nabrojani i obrađeni.

U drugoj skupini FRAZEMI KOJI SE ODNOSU NA PREDMET svi deskriptori predstavljaju obilježja predmeta, a to su: zastarjelost/neupotrebljivost, težina, velika vrijednost i površinski sjaj. Posljednja skupina FRAZEMI KOJI SE ODNOSU NA APSTRAKTNI POJAM broji najmanje frazema raspoređenih u podskupine prema sljedeća dva deskriptora: alternativa/mogućnost i delikatna tema.

3.1. *Konceptualni grozd FRAZEMI KOJI SE ODNOSU NA ČOVJEKA*

Konceptualni grozd FRAZEMI KOJI SE ODNOSU NA ČOVJEKA obuhvaća ukupno 34 hrvatska, ruska i njemačka frazema raspoređenih u tri podskupine. Svaka je podskupina prikazana u zasebnoj tablici: ČOVJEKOVE OSOBINE u Tablici br.1, ČOVJEKOVA STANJA u Tablici br.2 i ČOVJEKOVE (NE)AKTIVNOSTI u Tablici br. 3.

3.1.1. U niže su navedenoj Tablici br.1 u vodoravnim recima frazemi određenoga polja podijeljeni prema deskriptorima, a iz okomitih se stupaca u tablici može iščitati frazeološka ekvivalentnost u trima analiziranim jezicima, ukoliko ona postoji. Na istom su principu sastavljene i Tablice br. 2, 3, 4 i 5.

Tablica br.1.

FRAZEMI KOJI SE ODNOSU NA ČOVJEKA: ČOVJEKOVE OSOBINE			
deskriptori:	hrvatski	ruski	njemački
vjernost			treu wie Gold
čestitost /moralnost	čist kao zlato		
dobrota/ humanost	zlato od čovjeka		
osoba s manama	nije zlato <i>tko</i>		
osoba od neprocjenjive vrijednosti	suho zlato; zlata vrijedan	чистое золото; на вес золота	pures Gold; Gold wert sein; mit Gold nicht aufzuwiegen sein
starost/ osjećaj odbačenosti	biti za staro željezo		zum alten Eisen gehören (zählen)
živahnost/nemir	biti kao živa; živo srebro	живой как ртуть	quecksilberig sein; Quecksilber im Leib (Blut, Hintern, Arsch) haben

Podskupina ČOVJEKOVE OSOBINE broji ukupno 18 frazema (8 iz hrvatskog, 3 iz ruskog i 7 iz njemačkog jezika). Ti su frazemi razdijeljeni na sedam deskriptora. Deskriptoru „vjernost“ je pridružen jedan njemački frazem s komponentom *Gold*. Deskriptori „čestitost/moralnost“, „dobrota/humanost“ i „osoba s manama“ obuhvaćaju po jedan hrvatski frazem s oprimjerenjem *zlato*. Frazeološka plodnost komponente *zlato/золото/Gold* rezultirala je nadalje dvama frazemima u hrvatskom, dvama u ruskom i trima u njemačkom jeziku okupljenima oko deskriptora „osoba od neprocjenjive vrijednosti“. Deskriptoru „starost/osjećaj odbačenosti“ dodijeljen je po jedan hrvatski i njemački frazem s oprimjerenjem *željezo/Eisen*. Posljednji je deskriptor navedene podskupine „živalnost/nemir“. Oko njega je okupljeno 5 frazema (po 2 iz hrvatskog i njemačkog i 1 iz ruskog) s oprimjerenjem *živa*, odnosno *živo srebro*⁷/*ртуть/Quecksilber*.

3.1.2. U Tablici br. 2 su prikazani frazemi podskupine ČOVJEKOVA STANJA:

Tablica br. 2.

FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA ČOVJEKA: ČOVJEKOVA STANJA			
deskriptori:	hrvatski	ruski	njemački
težina kao posljedica umora ili bolesti	težak kao olovo (od olova); noge su <i>komu</i> <teške> kao olovo (od olova); imati noge <teške> kao olovo (od olova)	голова (руки, ноги) как свинцом налита (налиты)	schwer wie Blei; bleischwer ⁸ ; Füße <schwer> wie Blei haben; Blei in den Beinen haben
tromost			Blei im Hintern (Arsch) haben

Navedenu podskupinu čini 8 frazema (3 iz hrvatskog, 1 iz ruskog i 4 iz njemačkog jezika) okupljenih oko dva deskriptora. Samo je komponenta *olovo/свинец/ Blei* zastupljena u ukupnoj frazeološkoj građi ove podskupine. Deskriptor „težina kao posljedica umora ili bolesti“ broji po tri hrvatska i njemačka te jedan ruski frazem, a deskriptor „tromost“ svega jedan njemački frazem.

⁷ Kod žive i živog srebra radi se o istom izvanjezičnom referentu, tj. kemijskom elementu koji se označava kemijskim simbolom Hg.

⁸ U ovom su radu u analizirani frazeološki korpus uključene i njemačke složenice nastale na osnovi poredbenih frazema.

3.1.3. Tablica br.3 donosi pregled frazema podskupine ČOVJEKOVE (NE)AKTIVNOSTI:

Tablica br. 3.

FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA ČOVJEKA: ČOVJEKOVE (NE)AKTIVNOSTI			
deskriptori:	hrvatski	ruski	njemački
šutnja	šutjeti kao <olovom> zaliven		
vježbanje/treniranje			Eisen pumpen
iskorjenjivanje/ uništavanje čega		выжигать/выжечь калёным железом	
odbacivanje koga, čega	bacati/baciti u staro željezo koga, što		<i>jmdn., etw.</i> zum al- ten Eisen werfen
kočenje			in die Eisen steigen (treten)
pružanje otpora			<bei <i>jmdm.</i> > auf Ei- sen beißen
dobro zarađivanje		грести (загребать) лопатой золото (серебро)	

Ukupno 8 frazema čini podskupinu ČOVJEKOVE (NE)AKTIVNOSTI, a grupirani su oko sljedećih sedam deskriptora: „šutnja“, „vježbanje/treniranje“, „iskorjenjivanje/uništavanje čega“, „odbacivanje koga, čega“, „kočenje“, „pružanje otpora“ i „dobro zarađivanje“. Deskriptor „šutnja“ obuhvaća jedan hrvatski frazem s fakultativnom komponentom *olovo*. Komponentu *Eisen* vezujemo uz deskriptore „vježbanje/treniranje“, „odbacivanje koga, čega“, „kočenje“ i „pružanje otpora“. Deskriptori „vježbanje/treniranje“, „kočenje“ i „pružanje otpora“ broje po jedan njemački frazem s komponentom *Eisen*. Deskriptor „odbacivanje koga, čega“ se osim na jedan njemački frazem s komponentom *Eisen* odnosi i na jedan hrvatski frazem s komponentom *željezo*. Jedan se ruski frazem s komponentom *железо* u ovoj podskupini vezuje uz deskriptor „iskorjenjivanje/uništavanje čega“, a posljednji se ruski frazem s komponentom *золото* ili *серебро* vezuju uz deskriptor „dobro zarađivanje“.

3.2. Konceptualni grozd FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA PREDMET

Ovaj je konceptualni grozd prikazan u Tablici br.4:

Tablica br. 4.

FRAZEMI KOJI SE ODOSE NA PREDMET: OBILJEŽJA PREDMETA			
deskriptori:	hrvatski	ruski	njemački
zastarjelost / neupotrebljivost	staro željezo		zum alten Eisen gehören (zählen)
	odlaziti/otići u staro željezo		
težina	težak kao olovo (od olova)		schwer wie Blei; bleischwer
velika vrijednost	suho zlato; zlata vrijedan	чистое золото; на вес золота	pures Gold; Gold wert sein; mit Gold nicht aufzuwiegen sein
površinski sjaj	sjajiti <se> (sijati <se>) kao zlato	блестеть (сверкать) ртутью; блестеть (сиять) серебром (как серебро); блестеть (сиять) золотом (как золото)	wie Gold glänzen

Ukupno 17 frazema prikupljenoga korpusa (po 6 iz hrvatskog i njemačkog te 5 iz ruskog jezika) pripada navedenom konceptualnom grozdu. Okupljeni su oko četiri deskriptora. Radi se, kao prvo, o trima obilježjima koja imaju ekvivalente i u frazemima koji se odnose na živo: „zastarjelost/neupotrebljivost“, „težina“ i „velika vrijednost“, te, kao drugo, o obilježju koje je priključeno samo predmetima, tj. o deskriptoru „površinski sjaj“. Deskriptor „zastarjelost/neupotrebljivost“ broji dva hrvatska i jedan njemački frazem s komponentom *željezo/Eisen*. Deskriptor „težina“ obuhvaća po jedan hrvatski i njemački frazem s komponentom *olovo/Blei*. Deskriptori „velika vrijednost“ i „površinski sjaj“ obuhvaćaju frazeme svih triju ovdje proučavanih jezika. Komponentu *zlato/золото/Gold* nalazimo u dvama hrvatskim i ruskim te u trima njemačkim frazemima okupljenima oko deskriptora „velika vrijednost“. Deskriptor „površinski

sjaj“ broji po jedan hrvatski i njemački frazem s komponentom *zlato/Gold*, te tri ruska frazema s komponentama *золото, серебро* ili *путь*.

3.3. *Konceptualni grozd FRAZEMI KOJI SE ODNOSI NA APSTRAKTNI POJAM*

Najmalobrojniji je po broju frazema iz proučavanog korpusa konceptualni grozd FRAZEMI KOJI SE ODNOSI NA APSTRAKTNI POJAM. Prikazan je u Tablici br.5:

Tablica br. 5.

FRAZEMI KOJI SE ODNOSI NA APSTRAKTNI POJAM			
deskriptori:	hrvatski	ruski	njemački
alternativa/ mogućnost			zwei (mehrere, noch ein) Eisen im Feuer haben
delikatna tema			ein heißes Eisen

Ukupno su dva njemačka frazema okupljena oko dva deskriptora: „alternativa/mogućnost“ i „delikatna tema“. U frazeološkoj je građi ove skupine zastupljena samo komponenta *Eisen*. Deskriptor „alternativa/mogućnost“ broji jedan njemački frazem s navedenom komponentom, a posljednji se frazem ove skupine vezuje uz deskriptor „delikatna tema“.

4. Simbolika pojedinih metala i analiza prikupljenog frazeološkog korpusa s navedenim metalima kao komponentom

U daljnjem će se tekstu prikazati simbolika zlata, željeza, žive, olova i srebra i njezin eventualni utjecaj na stvaranje frazeološkog značenja. Frazemi se grupiraju po komponenti oprimjerenja metala, a redoslijed navođenja tih komponenata prati redoslijed njihova pojavljivanja u tablicama.

4.1. Zlato

Zlato, po tradiciji najdragocjenija⁹ među kovinama, savršena je kovina. Ono ima plameni sunčev i kraljevski čak i božanski karakter. U kontekstu savršenstva može se promatrati i početak tradicionalnog zlatnog doba, dok daljnja razdoblja (srebrno, brončano i željezno) označuju silazne etape ciklusa. U grčkoj predaji zlato evocira sunce i svu njegovu simboliku: plodnost – bogatstvo – vlast, središte topline – ljubavi – dara, žarište svjetlosti – spoznaje – zračenja. Zlato je u Egiptu bilo put sunca, bogova i faraona. Zbog izjednačavanja sa sunčevom svjetlošću zlato je u kršćanstvu jedan od simbola Isusa. Ali može se govoriti i o ambivalentnosti zlata: dok je boja zlata sunčev simbol, zlatnici (platežno sredstvo) su simbol pokvarenosti i razvratnosti.

Unatoč ambivalentnosti simbolike zlata u navedenim je frazemima s komponentom *zlato* u trima ovdje promatranim jezicima potvrđen samo utjecaj pozitivne simbolike na oblikovanje frazeološkog značenja: zlato kao simbol vjernosti, dobrote, humanosti i moralnosti, vrijednosti, neprocjenjivosti i dobre zarade, te sjaja.

4.1.1. U njemačkom se jeziku frazeološko značenje pridjevskog poredbenog frazema trodijelne strukture *treu wie Gold* može povezati s toplinom, ljubavlju i darivanjem. Unatoč njegovanju tradicije darivanja zlatnog nakita (primjerice budućim nevjestama) gdje zlato simbolizira vjernost, u hrvatskom i ruskom nisu potvrđeni frazemi s komponentom *zlato* sa značenjem vjernosti. Slijedi primjer upotrebe toga njemačkog frazema:

(1) *Treu wie Gold sein oder lieber mit Feuer spielen?* (G)¹⁰

Dok se taj primjer odnosi na muško-ženske odnose, idući je primjer potvrda da se frazem upotrebljava i za označavanje vjernosti psa svome vlasniku:

(2) *Des Pudels Kern, so die Fans, ist superschlau, umgänglich, **treu wie Gold** und unaufgeregt, ob in den vier Größen Toy, Zwerg, Klein und Groß.*
(G)¹¹

⁹ Unatoč uvriježenom mišljenju o zlatu kao najdragocjenijoj kovini rodij je najskuplji dragocjeni metal koji se u prirodi rijetko pronalazi pa mu je shodno tome cijena vrlo visoka.

¹⁰ G – oznaka za primjer pronađen pomoću mrežnog pretraživača Google. <http://www.platin-netz.de/artikel/treu-wie-gold-sein-oder-lieber-mit-dem-feuer-spielen-296803>.

4.1.2. Hrvatski pridjevski poredbeni frazem trodijelne strukture *čist kao zlato* odnosi se na čestitu i moralno besprijekornu osobu. Motiviranost ovoga frazema mogla bi se tražiti u kršćanskoj tradiciji i simbolima vezanim za Isusa. Unatoč fiksiranosti toga frazema u *Frazeološkom rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* J. Matešića, mrežni pretraživač donosi nevelik broj primjera njegove aktivne upotrebe u suvremenom jeziku što je pokazatelj postepenog prelaska frazema u pasivni fond. Razlog uključivanja frazema u analizirani korpus jest činjenica da je on govorniku suvremenog hrvatskog jezika još uvijek poznat.

4.1.3. Imenički frazem *zlato od čovjeka* i rečenični frazem *nije zlato* tko nema-ju ruski ni njemački ekvivalent. Prvi se odnosi na dobru, čestitu i humanu osobu te se njegovom upotrebom ukazuje na pozitivnu čovjekovu osobinu. Potkrijepit ćemo to primjerom:

(3) *On svoje slobodno vrijeme provodi baveći se volonterskim radom. Takvo zlato od čovjeka rijetko se susreće.* (B.B.)

Frazem *nije zlato* tko ima suprotno značenje, odnosno vezuje se za osobu s manama, lošu osobu. Upotrebom se tog frazema tako ukazuje na negativnu čovjekovu osobinu.

4.1.4. U radu *Золото в хорватской и русской фразеологии* Fink-Arsovski posebna se pažnja posvećuje analizi imeničkog frazema *suho zlato*. Zanimljiv je podatak kako se pridjev *suh* u tom frazemu dovodi u vezu s pridjevom *čist*. *Suho zlato* znači čisto zlato što se vidi kod ruskog i njemačkog ekvivalenta (ali i u drugim jezicima): *чистое золото*; *pures Gold*. Valja napomenuti da se ti frazemi prvenstveno upotrebljavaju u odnosu na predmet čime se naglašava njegova cijena i/ili vrijednost. Odnose li se ti frazemi na osobu, radi se o značaju i neprocjenjivosti te osobe u njezinoj okolini zbog određene vještine, umješnosti i sl. Donosimo primjer upotrebe za neživo u hrvatskom jeziku:

(4) *Rogač, mediteransko suho zlato u nestajanju* (G)¹²

Osim navedenog frazema s ruskim i njemačkim ekvivalentom, u odnosu na živo mogu se upotrebljavati i ovi frazemi: pridjevski frazem *zlata vrijedan*; imenički

¹¹ <http://www.derwesten.de/staedte/luedenscheid/des-pudels-kern-ist-treu-wie-gold-id326361.html>.

¹² <http://www.slobodnadalmacija.hr/Mozaik/tabid/80/articleType/ArticleView/articleId/150155/Default.aspx>.

frazem *на вес золота* i glagolski frazemi: *Gold wert sein; mit Gold nicht aufzuwiegen sein*. Posljednji njemački frazem *mit Gold nicht aufzuwiegen sein* izmijenjeni je citat iz Plautove komedije «Bakhide» gdje se naglašava posebnost, tj. neponovljivost jednog od likova: «Diesen Menschen sollte man mit Gold aufwiegen.» Ruski se frazem *на вес золота* poput dvaju njemačkih semantičkih ekvivalenata znatno češće upotrebljava u odnosu na predmet dok se hrvatski ekvivalent *zlata vrijedan* podjednako učestalo susreće kako u odnosu na živo tako i na neživo. U etimološkom rječniku ruske frazeologije autora A.K. Biericha, V.M. Mokienka, L.I. Stepanove porijeklo se toga frazema objašnjava dvojako: ili kao kalk s francuskog *au poids de l'or*, ili kao prvotno slobodna sveza riječi *на вес золота* koja je kasnije prošla proces frazeologizacije. Radi se naime o platežnom sredstvu u srednjem vijeku kada se osim zlatnicima plaćalo i skupocjenim začinima. U Rusiji se od 1388. godine, primjerice, plaćalo i paprom pa otuda i usporedba težine začina s težinom zlatnog praha. Hrvatski frekventni frazem *zlata vrijedan* i ruski frazem *на вес золота* (u pridjevskom značenju) smatraju se semantičkim ekvivalentima (usp. Fink-Arsovski 2009: 102). Slijede primjeri upotrebe navedenih frazema za živo i za neživo na sva tri ovdje analizirana jezika:

- (5) *Zlata je vrijedan ovaj mladić, koji će se takmičiti i na predstojećem jubilarom 25. „Faros maratonu“ u Starom Gradu.* (G; HFR)
- (6) *Tankeri proljevaju naftu kao da je u najmanju ruku u pitanju voda, a ne zlata vrijedna tekućina.* (G; HFR)
- (7) *Такие люди на вес золота.* (Y)¹³
- (8) *Билеты на полуфинал КВН – на вес золота* (Y)¹⁴
- (9) *Ein Mann wie Weber wäre bei der EZB Gold wert.* (G)¹⁵
- (10) *Bewertungsportale können Gold wert sein* (G)¹⁶

¹³ Y - oznaka za primjer pronađen pomoću mrežnog pretraživača Yandex. <http://www.sevkray.ru/news/5/15519/>

¹⁴ <http://www.dddkursk.ru/number/888/new/007639/>.

¹⁵ <http://www.welt.de/wirtschaft/article12505927/Ein-Mann-wie-Weber-waere-bei-der-EZB-Gold-wert.html>.

¹⁶ http://www.aerztezeitung.de/praxis_wirtschaft/praxisfuehrung/article/673107/bewertungsportale-koennen-gold-wert.html.

(11) *Roger ist nicht mit Gold aufzuwiegen.* (G)¹⁷

Zanimljivo je da je u *Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti zabilježen frazem *mjeriti/izmjeriti* koga, što *zlatom* (*suproč zlatu, o zlatu, na zlatu*) u značenju ‘mijenjati/zamijeniti što za toliko zlata, koliko je to teško’, no on je govorniku suvremenoga hrvatskog jezika potpuno nepoznat.

4.1.5. Značenje bogatstva izraženo kroz dobru zaradu prisutno je u ruskom frazemu s glagolskom strukturom *зрести (загребать) лопатой золото (себебро)*. U tom se ruskom frazemu uz komponentu *zlato* pojavljuje i varijanta *srebro*. Te se dvije komponente u navedenom frazemu izjednačuju u značenju bogatstva. Slijedi primjer upotrebe:

(12) *Заработок в Интернете или почему одни гребут золото лопатой?*¹⁸

4.1.6. Jedno od glavnih svojstava metala ili kovina jest njihov karakteristični sjaj i sposobnost reflektiranja svjetlosti s površine. To se njihovo svojstvo odrazilo u frazeologiji triju ovdje analiziranih jezika pa smo stoga prikupljene frazeme vezali uz deskriptor „površinski sjaj“. Ruski su frazemi s tim značenjem najbrojniji i uključuju tri oprimjerenja sheme metala, no ovdje navodimo samo glagolski frazem s komponentom *zlato* te primjer njegove upotrebe:

(13) *На дне Байкала что-то блестит золотом* (Y)¹⁹

Hrvatski i njemački frazemi vezani uz deskriptor „površinski sjaj“ uključuju samo oprimjerenje *zlato/Gold*. Riječ je o ekvivalentnim glagolskim poredbenim frazemima s trodijelnom strukturom *sjajiti* <se> (*sjati* <se>) *kao zlato* i *wie Gold glänzen*. U usporedbi s ruskim, ovi se hrvatski i njemački frazemi rjeđe susreću u upotrebi.

¹⁷ <http://www.schweizer-illustrierte.ch/prominente/roger-ist-nicht-mit-gold-aufzuwiegen>.

¹⁸ http://www.anwiza.com/index2.php?option=com_content&task=view&id=2212&pop=1&page=0.

¹⁹ <http://uneworld.com/novosti-nauki-novejshie-texnologii/na-dne-bajkala-chto-to-blestit-zolotom.html>.

4.2. Željezo

Željezo se obično smatra simbolom čvrstoće, tvrdoće, nepopustljivosti, pretjerane neumljivosti i nesavitljivosti. I u biblijskoj predaji i u drevnoj Kini željezo se suprotstavlja bakru ili bronci, kao prosta kovina plemenitim. Kod mnogih je naroda željezo imalo svetu vrijednost jer se zbog njegova meteorskog podrijetla smatralo da je palo s neba. Simbolika željeza je, međutim, podvojena kao i simbolika metalurških vještina: željezo štiti od loših utjecaja, ali je i njihovo oruđe, pokretna je sila aktivnog preoblikovnog principa nepokretne supstance (plug, škare, nož), ali je i sotonsko oružje rata i smrti. Općenito govoreći, ambivalenost željeza je povezana s ambivalentnošću kovanja. Zanimljiv je podatak da u Watchaga (hamitizirani Bantu narodi s Kilimandžara) žene nose željezne ogrlice i narukvice za koje vjeruju da daju plodnost i liječe bolesnu djecu. Kod Tiva (sjeverna Nigerija) željezo jamči zajedništvo živih i mrtvih. Prema Heziodu koji u poznatom mitu o rodovima „Poslovi i dani“ s užasom opisuje željezno pleme, ono simbolizira vladavinu materijalnosti i nazadovanje prema surovij snazi ne-svjesnog. Željezo simbolizira čvrstu, tamnu, nečistu i dijaboličku snagu. U hrvatskoj, ruskoj i njemačkoj frazeologiji pojavljuju se frazemi koji se mogu dovesti u vezu sa simbolikom nepopustljivosti, te čvrstoćom i tvrdoćom željeza. Osim toga u njemačkoj frazeologiji nalazimo i motiv kovačkog zanimanja prisutan u semantičkom talogu frazema: *zwei (mehrere, noch ein) Eisen im Feuer haben* i *ein heißes Eisen*. Valja napomenuti da je motiv kovačkog zanimanja prisutan u frazeologiji u širem smislu i to u svim trima analiziranim jezicima (*željezo se kuje dok je vruće; куѝ железо, пока горячо; man muss Eisen schmieden, solange es heiß ist*), no poslovice su zbog ograničenosti prostora ostale izvan okvira ovoga članka.

4.2.1. Valja istaknuti kako je kod frazema objedinjenih deskriptorima „starost/osjećaj odbačenosti“, „odbacivanje *koga, čega*“ i „zastarjelost/neupotrebljivost“ presudnu ulogu za stvaranje frazeološkog značenja odigrala pridjevska komponenta *star/alt*. Sintagma *altes Eisen* zapravo znači *Schrott*, tj. otpad. Može se pretpostaviti kako su hrvatski frazemi: *biti za staro željezo; bacati/baciti koga, što u staro željezo; staro željezo i odlaziti/otići u staro željezo* nastali pod utjecajem njemačkog jezika: *zum alten Eisen gehören (zählen); jmdn., etw. zum alten Eisen werfen*.

Deskriptor „starost/osjećaj odbačenosti“ broji jedan hrvatski glagolski frazem *biti za staro željezo* te njemački ekvivalent *zum alten Eisen gehören (zählen)*. Odnose se na osobe koje su nepoželjne zbog starosti i/ili pomanjkanja poželjnih

i traženih odlika, vještina ili znanja. U ruskom jeziku nisu zabilježeni frazemi s komponentom *железо* koji bi pripadali navedenoj podskupini. Upotreba frazema *biti za staro željezo* u odnosu na živo potvrđena je u Hrvatskom nacionalnom korpusu (HNK)²⁰ i na mrežnom pretraživaču. Izdvajamo po jedan hrvatski i njemački primjer upotrebe u odnosu na živo:

(14) *Ali pokazat ću svima da Pešalov nije za staro željezo.* (HNK)

(15) *Mit 49 Jahren gehören sie zum alten Eisen. So sieht es jedenfalls die Werbewirtschaft.* (G)²¹

Deskriptor „odbacivanje *koga, čega*“ obuhvaća hrvatski glagolski frazem *baciti/baciti u staro željezo* koga, što, te njegov njemački ekvivalent jmdn., etw. *zum alten Eisen werfen*. Navodimo primjere upotrebe za živo i neživo za oba jezika:

(16) *Četrdeset godina je pošteno radio. I sada da ga bace u staro željezo? Ne to ne smije biti.* (FRHSJ)

(17) *On smatra da bi mnoge knjige iz školske lektire od kojih đaci bježe kao vrag od tamjana, valjalo baciti u staro željezo.* (HFR)

(18) *Er dachte nicht daran, sich mit 58 schon zum alten Eisen werfen zu lassen.* (Duden)

U podskupinu s deskriptorom „zastarjelost/neupotrebljivost“ ubrajaju se sljedeći frazemi: imenički frazem *staro željezo* te glagolski frazemi *zum alten Eisen gehören (zählen)* i *odlaziti/otići u staro željezo*. Posljednji se glagolski frazem većinom upotrebljava u odnosu na predmete iako mrežni pretraživač donosi nekoliko primjera u kojima se potvrđuje njegova upotreba i u odnosu na živo. Sljedeći su primjeri potvrda upotrebe navedenih frazema u odnosu na predmet:

(19) *Jel' ti to šalješ poruke na mom satu? A? Daj da vidim. Daj mi to. Opa, fino, dobar je. Kol'ko si ga platio? Jel' bio skup? - pričao je profesor i*

²⁰ <http://hnk.ffzg.hr/>.

²¹ <http://www.redensarten-index.de/suche.php>.

*otišao iza jednog od ormarića, izvadio čekić, stavio mobitel na pod i bum! Ode u staro željezo...(G)*²²

(20) *Kupferkabel **gehört** noch lange nicht **zum alten Eisen**.* (G)²³

4.2.2. Njemački se glagolski frazem *Eisen pumpen* sa značenjem ‘trenirati s utezima s ciljem povećanja mišićne tjelesne mase’ vezuje uz deskriptor „vježbanje/treniranje“. Čvrstoća i tvrdoća željeza se ovdje uspoređuje s čvrstoćom i tvrdoćom mišića. Slijedi primjer upotrebe frazema:

(21) *Zu den populären Zwangsvorstellungen der Gegenwart gehört jene, dass es einen Jugendwahn gebe. Wir benutzen den Begriff immer, wenn ge-
reifte Mittvierziger in bunten Beutelhosen **Eisen pumpen**...* (Duden)

4.2.3. Sljedeći njemački glagolski frazem *in die Eisen steigen (treten)* označava jako kočenje prilikom brze vožnje automobilom, no ne nalazimo mu hrvatski ni ruski ekvivalent u promatranom korpusu. Slika naglog stiskanja kočnice u automobilu povezuje se sa stiskanjem stremena, tj. željezne papučice koja visi sa svake strane sedla i u koju se umetne noga prilikom jahanja. Stiskanjem stremena konj se zaustavlja ili usporava brzinu kretanja.

4.2.4. Njemački je glagolski frazem <bei jmdm.> *auf Eisen beißen* povezan s čvrstoćom, tvrdoćom, nepopustljivošću i neumoljivošću koje željezo simbolizira. U hrvatskim i ruskim frazemima s komponentom *željezo* nisu iskorišteni elementi nepopustljivosti i neumoljivosti. Frazem <bei jmdm.> *auf Eisen beißen* označava nečije pružanje jakog i nesavladivog otpora, a to potvrđuje sljedeći primjer upotrebe:

(22) *Mit diesen Forderungen werden die Gewerkschaften **bei der Regierung auf Eisen beißen**.* (Duden)

4.2.5. Ruski se glagolski frazem *выжигать/выжечь калёным железом* ubraja u podskupinu s deskriptorom „iskorjenjivanje/uništavanje čega“. Taj frazem nema hrvatski ni njemački ekvivalent u prikupljenom korpusu, a odnosi se na pribjegavanje krajnjim mjerama i potpuno uništavanje čega. U etimološkom rje-

²² http://www.dnevno.hr/magazin/lifestyle/video_ucenik_slao_poruke_na_satu_profesor_mu_cekicem_razbio_mobitel/541044.html.

²³ [http://www.digicomm.de/index.php?id=presseansicht&tx_ttnews\[tt_news\]=27&cHash=9c1be6e77e8fe912ceae41361d2b8b75](http://www.digicomm.de/index.php?id=presseansicht&tx_ttnews[tt_news]=27&cHash=9c1be6e77e8fe912ceae41361d2b8b75).

čniku ruske frazeologije autora A. Biericha, V.M. Mokienka, L.I. Stepanove porijeklo se ovoga frazema dovodi u vezu sa starinskim načinom liječenja nekih bolesti ispaljivanjem. Evo primjera suvremene upotrebe navedenog frazema:

- (23) *Всем очевидно, и обществу, и правительству: это язва, её нужно выжечь калёным железом в интересах и настоящего и будущего. Пьянка страшнее оспы, страшнее малярии.* (Y)²⁴

4.2.6. Deskriptor „alternativa/mogućnost“ pretpostavlja da postoji više prilika ili mogućnosti za obavljanje nekog posla ili rješavanje nekog problema. U ovu se podgrupu ubraja njemački glagolski frazem koji nema ni hrvatskog ni ruskog ekvivalenta: *zwei (mehrere, noch ein) Eisen im Feuer haben*. Etimološki se taj frazem povezuje s kovačkim zanimanjem. Kovač bi obično stavljao paralelno po nekoliko komada željeza u viganj kako bi imao kontinuitet u poslu, odnosno kako ne bi prekidao posao, ali i kako bi imao alternativu ukoliko bi određeni komad željeza obradio neuspješno ili nezadovoljavajuće. Evo kako se frazem upotrebljava u suvremenom njemačkom jeziku:

- (24) *Aber Russland hat immer zwei Eisen im Feuer, treibt seine Politik immer auf zwei verschiedenen Gleisen voran.* (Duden)

4.2.7. Posljednji je frazem s komponentom *Eisen* njemački imenički frazem *ein heißes Eisen*. Radi se o delikatnoj, šakaljivoj ali vrlo aktualnoj temi, poslu i sl. Ekvivalenti u ruskom i hrvatskom jeziku s komponentom koja je oprimgjerenje sheme metala, ne postoje, a semantički je ekvivalent u hrvatskom jeziku imenički frazem *vrući krumpir*. Poput frazema iz prethodne podskupine slika se frazema *ein heißes Eisen* također povezuje sa starim kovačkim zanimanjem. Sljedeći će primjer potvrditi njegovu aktivnu upotrebu u suvremenom njemačkom jeziku:

- (25) *Er scheute sich nicht, auch mal ein heißes Eisen wie die Mitbestimmung anzufassen.* (Duden)

²⁴ <http://www.frazeologiya.ru/fraza/vyizhigat.htm>.

4.3. Živa

Živa je jedini tekući metal poznat od davnih vremena čije ime s latinskog (lat. hydrargyrum) u prijevodu znači tekuće srebro. Ona danas nalazi primjenu u kemijskoj i farmaceutskoj industriji, zatim u elektroindustriji te za izradu mjernih instrumenata. Živom se pune termometri, barometri ili se izrađuju lampe koje isijavaju svjetlost bogatu ultraljubičastim zrakama. Unatoč nedostatku diferencirane simbolike ovoga metala, u frazeologiji se triju analiziranih jezika odrazilo upravo ono svojstvo žive koje ju izdvaja od drugih metala: njezino tekuće stanje.

4.3.1. U semantičkom talogu frazema *biti kao živa*; *živo srebro*; *живой как ртуть*; *quecksilberig sein* i *Quecksilber im Leib (Blut, Hintern, Arsch) haben* leži slika nemogućnosti, tj. otežanog skupljanja žive, tj. živog srebra kojim su punjeni instrumenti poput termometra i barometra. Na tu se sliku u ovome radu naslanja deskriptor „živahnost/nemir“. On obuhvaća dva hrvatska frazema: glagolski poredbeni frazem s trodijelnom strukturom *biti kao živa* i imenički frazem *živo srebro*. U *Hrvatskom frazeološkom rječniku* autorskog trojca Menac, Fink-Arsovski i Venturin frazem *živo srebro* definira se kao ‘nemirno (živahno) dijete’. Mrežni pretraživač donosi nevelik broj primjera upotrebe toga frazema u navedenom značenju što govori u prilog činjenici da on danas polako prelazi u pasivni frazeološki fond hrvatskoga jezika, a mjesto je u prikupljenom korpusu ipak našao jer je još uvijek poznat govorniku suvremenog hrvatskog jezika. Ruski ekvivalent, pridjevski poredbeni frazem s trodijelnom strukturom *живой как ртуть*, zabilježen je u *Hrvatsko-ruskom frazeološkom rječniku* autora A. Menac, Ž. Fink-Arsovski, I. Mironove Blažina, R. Venturina. Njemački se glagolski frazem *quecksilberig sein* osim u odnosu na živahno i nemirno dijete može upotrijebiti i u odnosu na odraslu energičnu osobu nemirnog duha. Značenjska nijansa nemira u kontekstu odrasle osobe vidi se iz sljedećeg primjera s glagolskim frazecom *Quecksilber im Leib (Blut, Hintern, Arsch) haben*:

(26) *Der ältere Herr hat immer noch Quecksilber im Blut, rennt und tänzelt viel über die Bühne (G).*²⁵

4.3.2. Dok se svojstvo sjaja i sposobnosti reflektiranja svjetlosti s površine odrazilo u frazeologiji triju jezika s komponentom *zlato/zолото/Gold*, u ruskom se u tom značenju pojavljuje još i komponenta *ртуть*:

²⁵ <http://www.redensarten-index.de/suche.php>.

- (27) *С горного берега мягко легли на реку зеленые тени прибрежных деревьев, ртутью блестит роса на траве.* (Y)²⁶

4.4. Olovo

Olovo je simbol težine i neokrnjive individualnosti. Kao tešku kovinu, tradicionalno se pripisuje bogu razdvajatelju, Saturnu. Upravo se težina kao glavno obilježje olova odrazila i u frazeološkom fondu triju proučavanih jezika s navedenom komponentom: *težak kao olovo (od olova)*; *noge su komu <teške> kao olovo (od olova)*; *imati noge <teške> kao olovo (od olova)*; *голова (руки, ноги) свинцом налита (налиты)*; *schwer wie Blei*; *bleischwer*; *Füße <schwer> wie Blei haben*; *Blei in den Beinen haben*; *Blei im Hintern (Arsch) haben*.

4.4.1. Hrvatski i njemački pridjevski poredbeni frazemi s trodijelnom strukturom *težak kao olovo (od olova)* i *schwer wie Blei*, zatim njemački frazem sa strukturom pridjevske složenice *bleischwer* upotrebljavaju se kada se želi istaknuti težina tijela ili težina pojedinog dijela tijela kao posljedica umora ili bolesti. Matulina u svome članku *Obrada poredbenih pridjevskih frazema u njemačko-hrvatskom i hrvatsko-njemačkom općem rječniku* navodi podatak o upotrebi tih frazema. Autorica napominje da se hrvatski frazem *težak kao olovo (od olova)* uglavnom vezuje za značenje 'fizička, materijalna težina kakvog predmeta,' a da se njemački ekvivalenti *schwer wie Blei* i *bleischwer* uglavnom upotrebljavaju kad se govori o čovjekovu tijelu, rukama i nogama ili pak o težini u želucu.²⁷ Upotrebu navedenih frazema u odnosu na osobu potvrđuju sljedeći primjeri:

- (28) *Bio se pridružio i novi varoški sudac Ivan Teletić, starac bijel kao snijeg, pun kao mjesec, mudar kao knjiga, a težak kao olovo.* (HNK)

- (29) *Dumm ist mein Kopf und schwer wie Blei.* (G)²⁸

U hrvatskim i njemačkim frazeološkim rječnicima fiksiran je glagolski poredbeni frazem koji u A-dijelu ima komponentu *noge* (odnosno u njemačkom jeziku *Füße*), a u C-dijelu je komponenta *olovo/Blei*. Riječ je o frazemima: *imati noge <teške> kao olovo (od olova)*; *Füße <schwer> wie Blei haben*. Osim njih

²⁶ <http://www.frazeologiya.ru/fraza/rtut.htm>.

²⁷ etw. liegt jmdm. wie Blei im Magen.

²⁸ <http://ingeb.org/Lieder/dummistm.html>.

frekventan je u upotrebi hrvatski rečenični frazem *noge su komu <teške> kao olovo (od olova)* ali i njemački glagolski frazem *Blei in den Beinen haben*. Ruski ekvivalent također ima poredbenu strukturu, no u A-dijelu osim imenica *noge* i *ruke* koje su u kanonskom obliku zabilježene kao moguće inačice, nalazimo komponentu *glava*. Radi se o frazemu *голова (руки, ноги) как свинцом налита (налиты)*. Slijedi primjer upotrebe tog ruskog frazema:

(30) *Мужик просыпается с похмелья - голова, как свинцом налита, руки и ноги не слушаются.* (Y)²⁹

4.4.2. Dok se ti navedeni frazemi odnose na čovjeka i u ovome su radu okupljeni oko deskriptora „težina kao posljedica umora ili bolesti“, deskriptor „težina“ se odnosi samo na neživo i broji sljedeće frazeme: *težak kao olovo (od olova)*; *schwer wie Blei*; *bleischwer*. U ruskom jeziku nije zabilježen ekvivalentni frazem s komponentom *свинцу*. Slijede primjeri upotrebe navedenih frazema na hrvatskom i njemačkom:

(31) *Licemjери, natjerani da nose na sebi zlatne plašteve teške kao olovo...*
(G)³⁰

(32) *Runflat Reifen schwer wie Blei!!!* (G)³¹

4.4.3. Povezano sa značenjem težine je i značenje njemačkog glagolskog frazema koji nema ni hrvatskog ni ruskog ekvivalenta: *Blei im Hintern (Arsch) haben*. Ovaj se frazem odnosi na tromu i pomalo lijenu osobu koja se ne želi pokrenuti. Inačica *Arsch* je vulgarna. Taj se njemački glagolski frazem dovodi u vezu s antiposlovicom *Morgenstunde hat Blei im Hintern (Arsch)* (usp. Duden 2002: 523). Njome se na humorističan način aludira na kasno ustajanje iz kreveta, tj. nemogućnost ranog ustajanja, a nastala je preinakom njemačke poslovice *Morgenstunde hat Gold im Munde*. Ona se etimološki povezuje s latinskom izrekom *Aurora habet aurum in ore* i naglašava blagodat ranog ustajanja kao zalogu uspješnom radu.

4.4.4. Posljednji frazem s komponentom *olovo* u ovom korpusu vezuje se uz deskriptor „šutnja“. To je hrvatski glagolski poredbeni frazem s trodijelnom strukturom *šutjeti kao <olovom> zaliven* sa značenjem: ‘ne progovarati ni riječi,

²⁹ <http://www.dzozni.narod.ru/anedkot.html>.

³⁰ http://bs.wikipedia.org/wiki/Pakao_%28Bo%C5%BEanstvena_komedija%29.

³¹ <http://www.motor-talk.de/forum/runflat-reifen-schwer-wie-blei-t1791593.html>.

ne otvarati usta, uporno šutjeti, šutnjom čuvati tajnu'. Objašnjenje etimologije toga frazema ponudio je M. Šipka u svojoj knjizi *Zašto se kaže?* iz 2009.g. Autor se poziva na profesora sarajevskog Filozofskog fakulteta B. Džaku koji pretpostavlja da je taj izraz motiviran običajem da se u stara vremena otvori na kulama zatvaraju kamenom i zalijevaju olovom. Taj bi frazem zapravo bio skraćeni oblik od *šutjeti kao da su komu usta olovom zalivena*. Niže navedeni primjer upotrebe preuzet je iz Matešićeva *Frazeološkog rječnika hrvatskog ili srpskog jezika*:

(33) ...*ali je šutio kao olovom zaliven*. (Krešić, FRHSJ)

Brojni su primjeri na mrežnom pretraživaču potvrdili frekventnu upotrebu tog frazema u suvremenom hrvatskom jeziku ali bez fakultativne sastavnice. U prilog činjenici da se fakultativna sastavnica gotovo u potpunosti izgubila iz upotrebe, govori i fiksacija frazema u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* iz 2003.g. s ovim primjerom upotrebe:

(34) *Tko je Davoru uvalio ljubavno pismo? (...) Branka je! Zato šuti kao zalivena*. (Lukšić, HFR)

Omazić u članku *O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku* između ostaloga govori o frazeološkoj sinonimiji u okviru leksičkih odnosa među poredbenim frazemima. U tom se radu zasebno navode frazemi *šutjeti kao olovom zaliven* sa značenjem 'ne govoriti ni riječi, ne otvarati usta' i *šutjeti kao zaliven* sa značenjem 'uporno, stalno šutjeti'. Iz navedenoga bi se moglo zaključiti kako ih autorica smatra dvama zasebnim, etimološki nepovezanim jedinicama.

4.5. Srebro

Argentum je sanskrtski naziv za srebro i znači bijelo, sjajno. Radi se o kovini koja označava ženski, lunarni i vodeni princip za razliku od zlata koje je aktivni, muški, solarni i nebeski princip. Komponenta *srebro* se u prikupljenom korpusu nije pokazala frazeološki plodnom, no nešto veća produktivnost ove komponente u ruskoj frazeologiji možda se može objasniti vjerovanjem kako je srebro simbol čistoće i očišćenja, ali i bogatstva (usp. 4.1.5.) i sjaja. Slijede primjeri upotrebe frazema *грести (загребать) лопатой золото (серебро) и блестеть (сиять) серебром (как серебро)*:

(35) *И вынулось колечко ей / Под песенку старинных дней: / “Там мужички-то все богаты! / Гребут лопатой серебро!”* (Y)³²

(36) *Река вдали сияла серебром* (Y)³³

5. O desemantizaciji prikupljenih frazema

Budući da analizirani korpus obuhvaća hrvatske, ruske i njemačke frazeme u užem smislu, oni su svi potpuno ili djelomično desemantizirani. Neki primjeri potpune desemantizacije iz proučavanog korpusa su: *čist kao zlato; živo srebro; ein heißes Eisen; Blei im Hintern (Arsch) haben; Quecksilber im Leib (Blut, Hintern, Arsch) haben; выжигать/выжечь калёным железом; грести (загрести) лопатой серебро (золото)*. Dok u definiranju tih frazema nije upotrijebljena niti jedna sastavnica frazema, u opisu se frazeološkog značenja djelomično desemantiziranih frazema pojavljuju sastavnice koje nisu izgubile svoje primarno leksičko značenje. Neki primjeri takve djelomične desemantizacije iz proučavanog korpusa su: *zlata vrijedan; težak kao olovo (od olova); šutjeti kao <olovom> zaliven; treu wie Gold; bleischwer; блестеть (сиять) золотом (как золото); голова (руки, ноги) как свинцом налита (налиты)*.

6. Zaključak

U ovom su radu analizirana 53 hrvatska, ruska i njemačka frazema s komponentom koja pripada najbrojnijoj i najzastupljenijoj skupini kemijskih elemenata u prirodi, tj. metalima ili kovinama. Unatoč tome samo ih je pet imalo ulogu izvora u frazeologiji triju proučavanih jezika, a to su: zlato, željezo, živa, olovo i srebro. Zanimljiva je njihova simbolika u raznim kulturama i tradicijama što smo pokušali dovesti u vezu s popriličnom frazeološkom plodnošću nekih od njih (zlato, željezo, olovo). Možemo zaključiti kako su simbolika i obilježja analiziranih metala uvelike utjecali na formiranje frazeološkog značenja promatranog korpusa. U frazeologiji svih triju ovdje proučavanih jezika iskorištena su dva glavna obilježja zlata, te po jedno glavno obilježje olova i žive. To su vrijednost i sjaj zlata, težina olova i neuhvatljivost žive. Povezanost željeza s kovač-

³² <http://www.frazeologiya.ru/fraza/lopata.htm>.

³³ http://www.grafomanov.net/poems/view_poem/208442/.

kim zanimanjem nalazimo samo u njemačkim frazemima u užem smislu s komponentom *Eisen*.

Frazemi su podijeljeni u tri konceptualna grozda ili tematske cjeline tzv. cluster-tehnikom. Svaki konceptualni grozd obuhvaća niz deskriptora koji predstavljaju odnose sličnosti među frazemima i poput dijelova mozaika ispunjavaju te konceptualne grozdove. Čak 64% ukupnog analiziranog korpusa frazema odnosi se samo na čovjeka, tj. dio su konceptualnog grozda: FRAZEMI KOJI SE ODNOSI NA ČOVJEKA. Od toga ih 52% pripada podskupini ČOVJEKOVE OSOBINE, a po 24% podskupinama ČOVJEKOVA STANJA i ČOVJEKOVE (NE)AKTIVNOSTI. 32% ukupnog analiziranog korpusa frazema pripada tematskoj cjelini: FRAZEMI KOJI SE ODNOSI NA PREDMET, a preostalih 4% tematskoj cjelini: FRAZEMI KOJI SE ODNOSI NA APSTRAKTNI POJAM.

Literatura

- Anić, Vladimir (2006). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Bierich Alexander Karlovič, Valerij Mihajlovič Mokienko, Ljudmila Ivanovna Stepanova (2005). *Russkaja frazeologija. Istoriko-etimologičeskij slovar'*. Moskva: AST, Astrel'.
- Bol'soj tolkovyj slovar' ruskogo jazyka* (pod red. Kuznecova, S.A.) (2008). Sankt-Peterburg: Norint.
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant (2007). *Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Dobrovol'skij, Dmitrij (1995). *Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik*. Tübingen: Narr.
- Duden (1980). *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache: in sechs Bänden*, hrsg. von der Dudenredaktion, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Duden (2002). *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, Band 11, hrsg. von der Dudenredaktion, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Fink-Arsovski, Željka (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- Fink-Arsovski, Željka (2009). Zoloto v horvatskoj i ruskoj frazeologiji. V: Aleščenko Elena Ivanovna. *Russkoe slovo. Sbornik naučnyh trudov*. Volgograd: Izdatel'stvo VGAPK RO, 101–107.
- Fink Arsovski, Željka (2006). *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (u suautorstvu s Erikom Kržišnik, Slavomiro Ribarovom, Tatjanom Dunkovom, Natalijom Kabanovom, Irinom Mironovom Blažinom, Rajisom Trostinskom, A.gnieszkom Spagińskom Pruszak, Ivanom Vidović Bolt, Dubravkom Sesar, Mariom Dobričkovom i Mariom Kursor). Zagreb: Knjigra.
- Frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka*, pod red. Molotkova, A.I. (1978). Moskva: Russkij jazyk.

- Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, ur. Matešić, Josip (1988). Zagreb - München: Nakladni zavod MH – Verlag Otto Sagner.
- Matešić, Josip (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga. (FRHSJ).
- Matešić, Mihaela (2006). Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga. *Fluminensia* 18: 37–81.
- Matulina, Željka (2002). Obrada poredbenih pridjevskih frazema u njemačko-hrvatskom i hrvatsko-njemačkom općem rječniku. *Filologija* 38-39, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb, 33–48.
- Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski, Radomir Venturin (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak. (HFR)
- Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski, Irina Mironova Blažina, Radomir Venturin (2011). *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Zagreb: Knjigra.
- Mokienko, Valerij Mihajlovič, Tat'jana Gennad'evna Nikitina (2007). *Bol'soj slovar' russkih pogovorok*. Moskva: OLMA Media Grupp.
- Omazić, Marija (2002). O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku. *Jezikoslovlje*: 3:1–2: 99–129.
- Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika: dio 22*, ur. Jedvaj, Josip et al. (1975). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (RHSJ)
- Šipka, Milan (2009). *Zašto se kaže?* Novi Sad: Prometej.
- Taylor, John R. (2002). *Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Žic-Fuchs, Milena (1991). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu: semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.

Adresa autora:

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
bbarcot@ffzg.hr

IDIOMS WITH METALS AS COMPONENTS IN CROATIAN, RUSSIAN AND GERMAN

The subject of this paper are Croatian, Russian and German idioms with the component that belong to the group of metals. It is a well-known fact that most of the chemical elements are metals of one variety or another, as well as that metals are one of the most commonly used materials by human civilization throughout the whole history. The paper aims to analyze the most productive and the most frequent idioms that contain one of the metals as a phraseological component: *iron, lead, quicksilver, gold, silver* and to investigate to which extent national characteristics are embodied in these idioms. Furthermore, the paper looks at whether they

match and how they differ from each other, i.e. whether they are semantic phraseological equivalents or not. In the centre of the triangle is Croatian that together with Russian belongs to the group of Slavic languages, while German belongs to the group of Germanic languages.

Key words: Croatian phraseology; Russian phraseology; German phraseology; metal as a phraseological component; phraseological equivalents.